

УДК 1:[316.7:316.324.8]

В.О. НІКІТЕНКО (начальник відділу міжнародних зв'язків, старший викладач кафедри іноземних мов)

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя

vitalina2006@ukr.net

ГЕОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

В дослідженні доведена гіпотеза про те, що планетарна спільнота має ціннісно-смыслову матрицю, яка забезпечує її життєдіяльність і розвиток шляхом розподілу на загальнолюдські, регіональні та етнонаціональні цінності. Розкривається концепт «геокультурні цінності». Розглянуто їх походження, зміст і структура. Доведено, що цінності створюють культурологічне ядро цивілізації, вони покладені в основу морфогенезу планетарного соціального організму. Геокультурні цінності – це духовно-смыслові одиниці, які відображають потреби громадян країни чи їх соціальних утворень, наприклад, етнічних, національних, регіональних, державних, над і міждержавних утворень у засобах забезпечення їх особистих і колективних потреб, які матеріалізуються в геокультурні і стійко функціонують у формі інтересів народу, на захист яких суб'єкт культурно-історичного процесу готовий потратити і тратить енергетичні, матеріальні і духовні сили чи життєві ресурси.

Ключові слова: загальнолюдські, регіональні та етнонаціональні цінності, геоцінності, геокультура, цивілізація, держава, інтеграція, дезінтеграція, глобалізація, глокалізація, цивілізаційний код, соціальний розвиток, світове товариство

Актуальність дослідження полягає у тому, що початок ХХІ століття відзначився глибинними і унікальними змінами в суспільно-політичному житті планетарної спільноти, що пов'язані із широкомасштабними процесами спонтанної трансформації системи людських відносин, цінностей і соціальних структур, загостренням суперечливості між глобалізаційним і глокалізаційними процесами, кардинальній зміні світогляду особистості і проблеми виживання людини як біологічного виду і головного носія планетарного розуму. Це означає, що треба звернутись до ціннісно-смыслового поля планетарного життя і проаналізувати стан і тенденції, що таїть у собі його ціннісно-смыслова матриця. До аксіологічного аналізу сучасного соціального світу нас підштовхує низка чинників. Серед яких треба виокремити, по-перше, надмірна конфліктогенність сучасного соціального світу, що потребує пояснення глибинних механізмів функціонування і розвитку, а також запобігання і упередження конфліктів і регіональних, об'явлених і не об'явлених війн. По-друге, формування нової планетарної геокультури та сучасний стан міжнародних відносин дозволяють говорити про зниження ризику глобального протистояння, але світ не став безпечнішим. По-третє, незважаючи на поширення використання поняття «геокультура» в сучасній науковій літературі, воно є не розробленим і наразі переживає період свого формування, становлення і розвитку. По-четверте, для повсякденної соціальної комунікації людей і

організаційної взаємодії держав життя кожної глокалізованої одиниці, будь-то американська, арабо-ісламська, африканська, європейська, індуїстсько-індійська, конфуціанська, латиноамериканська, православно-словянська або японська, регіональні геокультури, треба вивчати субгеокультуру одна одної для того, щоб вибудувати на цій основі цілераціональну політику і будувати ефективну практику міжнародних і міжнаціональних взаємовідносин. По-п'яте, вітчизняна філософська і культурологічна думка, сприяючи становленню української державності, має пояснити собі і українським політикам засади розробки і зміст стратегії геополітичної поведінки молодій державі у протистоянні Сходу і Заходу, визначити матеріальні і духовні пріоритети, непередбачувані ризики і недоліки або загрози входження її як у структуру європейської спільноти, так і до Митного союзу, що агресивно нав'язує їй Російська Федерація.

Ступінь наукової розробки проблеми геокультури, що формує нові цінності, у розвитку соціальних систем є малодослідженим. Тому вихідними одиницями аналізу мають стати праці М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Соловйова, В. Розанова, Е. Фромма, В. Франка, Ю. Хабермаса та П. Юркевича. Своєрідний аксіологічний драматизм характеризує філософські роздуми М. Вебера і А. Швейцера, О. Шпенглера і М. Гадамера, Х. Ортега-і-Гассета і К. Ясперса, З. Фрейда і К.-Г. Юнга, Ж.-П. Сартра і А. Камю, Й. Хайзінги і А. Тойнбі. Засновниками класичної геокультурної школи є праці Ф. Рацеля, Р. Челлена, А. Мехена, Х. Макіндера, Н. Спайкмена, в роботах яких центральне місце відводилось географічному розташуванню елемента міжнародної політики. Засновником цивілізаційного підходу в геокультурних дослідженнях є М.Я. Данілевський. Проблеми цивілізацій також досліджували К. Леонт'єв, О. Шпенглер, П. Савицький, Л. Гумільов, А. Тойнбі. Військово-стратегічні теорії геокультурних і геополітичних досліджень розробляли К. Клаузевіц, М. Медем, Г. Жоміні. На законах географічного детермінізму вибудовували свої теорії Ж. Боден, Ш.Л. Монтеке, І. Гердер, О. Гумбольдт. Спроби географічного синтезу людської історії містяться в роботах відомого російського дослідника І. Мечникова. Вивчення взаємостосунків землі і людини знаходимо в працях Реклю, Відаль де ля Бланш, Ж. Брюн, А. Деманжон. Ідеї А. Мехена стосовно концепції атлантизму продовжували розвивати Н. Спайкмен, У. Ліппман, Дж. Кіффер, Р. Клайн, Д. Мейнінг, С. Коен, Р. Страус-Хюпе та ін. Ідеї становлення геокультурної та геополітичної парадигми світового розвитку належать перу І. Валлерстайна, З. Бжезинського, Ф. Фукуями, С. Гантінгтона. Серед російських дослідників геокультури слід зазначити М. Ільїна, Д. Замятіна, В. Колосова, Р. Туровського, М. Мироненка, Б. Межуєва, А. Панаріна, Б. Парахонського. Наприкінці ХХ століття з'явилися перші роботи із проблем української геокультури і геополітики, серед яких праці Ф. Рудича, В. Кременя, В. Ткаченка, М. Михальченка, В. Врублевського, В.Хорошковського, В. Дергачова, Д. Табачника, І. Кураса, А. Кудряченка, В. Мадіссона, Б. Пархонського, Ф. Рудича, О. Шаблія, М. Шульги та ін. З'являються підручники і монографії українських авторів, серед яких В. Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір

Храмов, В. Мадіссон, В. Шахов, О. Білорус, О. Василевський, М. Гончар, А. Гальчинський, Д. Лук'яненко, М. Гончаренко та ін.

Об'єктом дослідження є ціннісно-сміслова матриця планетарного життя, що наприкінці ХХ - початку ХХІ століття набуває кардинальних внутрішніх змін і запускає суперечливі процеси глобалізації-дефрагментації соціального світу. Предметом дослідження є геокультурні цінності світової спільноти в контексті глокалізаційних тенденцій природного походження і геополітики держав та їх організаційно-політичних структур (наприклад, збройних сил США, НАТО). Мета дослідження полягає у систематизації існуючих центрів геокультури у ціннісно-смісловому просторі планети для з'ясування місця і прогнозування ролі України в системі міжнародних відносин та в сучасній архітектурі світової безпеки.

Реалізація цієї мети обумовила вирішенням таких наукових завдань: обґрунтувати явище «геокультурні цінності - чинник інтеграційно-дезінтеграційних процесів» - як головний концепт дослідження; формалізувати наукові підходи до вивчення явища «геокультура»; визначити принципи, методи та категоріальний апарат роботи; проаналізувати цінності в контексті філософської рефлексії явища геокультури; розглянути всезагальні цінності як продукт геокультурної взаємодії цивілізацій; подати сучасну геокультуру як результат аксіологічної (ціннісно-сміислової) взаємодії цивілізаційних гілок; оцінити форми силового протистояння у сучасному геокультурному просторі; визначити вплив України на формування сучасної геокультури у системі глобалізації - дефрагментації міжнародних відносин; формалізувати детермінанти оптимізації культурологічного розвитку України в контексті формування нової геокультури Об'єднаної Європи і світу.

Методологічною основою наукового дослідження є загальнофілософські принципи об'єктивності й історизму, всезагального зв'язку та розвитку, історичного і логічного, діалектичний, аксіологічний та герменевтичний методи і системний підхід, що ґрунтується на універсальних законах розвитку природи і суспільства. З огляду на те, що соціальний організм планети - це об'єкт функціонального походження, то позитивну роль у якості інструменту когнітивного аналізу мають зіграти сучасні методологічні основи дослідження організації систем, що базуються на принципі цілісності, співвідношенні системності й організованості і розглядають функціональність як основну властивість організації. Важливим методологічним прийомом дослідження є також аналіз інтеграції і дезінтеграції загальнолюдських цінностей матеріального та духовного походження на регіональні і національні. У зв'язку з цим представляється ефективним задіяти метод моделювання, при якому "базова модель" проектується на конкретний, у даному випадку, - планетарний, регіональний і національний рівні. Оскільки в сучасному гуманітарному знанні панує методологічний плюралізм, то традиційні філософські методи (діалектичний, феноменологічний, герменевтичний, аксіологічний, культурологічний, синергетичний) у цих умовах найбільш плідно діють на

Нікітенко В.О., 2013

основі принципу композиції (взаємодоповнення). Для реалізації обраних завдань дослідження необхідно вести дослідження на межі з іншими філософськими і соціально-гуманітарними науками, у першу чергу – політологією, культурологією, аксіологією, етикою, теорією управління, геоінформатикою, економікою, психологією, соціологією, військовою наукою специфічні методи котрих неможливо залишити поза полем зору.

Теоретичне значення даної наукового дослідженн полягає у тому, що вперше обґрунтовано генезис, структура та охарактеризовані елементи системи геокультурних цінностей, висвітлено її функції у планетарному соціальному організмі, підтверджено механізм її впливу на особистість і генетичну обумовленість нею системи управління країнами, що належать до різних цивілізаційних гілок світової спільноти. Практична значимість наукового дослідження виявляється у розробці системи невідкладних заходів, що потрібно запровадити Україні для стабілізації власного положення у аксіологічному полі світової спільноти. Першочерговими серед яких є: оновлення внутрішнього ціннісно-смислового простору; активізація використання моральних і правових норм, що мають бути орієнтовані на регіональні і світові цінності; організація системи підготовки і прийняття випереджаючих рішень по захисту цивілізаційних інтересів держави; цивілізаційний контроль над простором; досягнення національної згоди; створення механізмів цивілізаційного контролю над культурними потоками, функцію якого раніше й тепер значною мірою виконує ідеологічний контроль; розробка стратегії подолання суспільної маргіналізації; знешкодження квазіуніверсальної системи норм і цінностей, що руйнує традиційні соціокультурні і політичні механізми суспільної регуляції; подолати наслідки «кримінальної революції»; запровадження принципу провідної ролі суспільної пасіонарності у забезпеченні інноваційного розвитку як ключової конкурентної переваги; відновлення зруйнованого механізму «зворотного зв'язку» між керівниками, країни, елітою та масами та ін.

Терміни «геоцінності культури» і «цінності геокультури» є однопорядковими одиницями аналізу. Аналіз починається з уточнення сенсу «цінності» шляхом звернення автора до праць М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Соловйова, В. Розанова, Е. Фромма, В. Франка, Ю. Хабермаса та П. Юркевича; подається аксіологічний драматизм філософських роздумів М. Вебера і А. Швейцера, О. Шпенглера і М. Гадамера, Х. Ортега- і-Гассета і К. Ясперса, З. Фрейда і К-Г. Юнга, Ж-П. Сартра і А. Камю, Й.Хайзінги і А. Тойнбі та ін.; вивчається погляди представників трансценденталізму (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) та культурно-історичного релятивізму (В. Дільтей, О. Шпенглер, А. Тойнбі); оцінюється соціологічна інтерпретація цінностей Р. Дарендорфа, М. Ковалевського, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Р. Шелдона, Б. Шілза; відтворюються погляди дослідників в різних галузях знання: політичній, економічній, правовій, екологічній, естетичній, релігійній (Андрущенко В.П., Бичко А.К., Губерський Л.В., Гречаний В.В., Зуєв В.М., Крисаченко В.С., Лосєв О.Ф., Михальченко М.І., Семашко О.В., Шилов

Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір

В.Н., Бакіров В.С., Головатий М.Ф., Головаха Є.І., Мокляк М.М., Пазенок В.С., Парнюк Є.А., Табачковський В.Г., Шинкарук В.І., Яценко О.І. та ін.). Доведено, що цінності утворюють ціннісно-смыслову матрицю соціального світу, культурологічне ядро соціальних систем, їх покладено в основу морфогенезу планетарного соціального організму. Розглядаються властивості системи геокультурних цінностей, виходячи з природи цінності, як відносно самодостатнього явища, здатного до саморозвитку під дією явищ інтеграції-дезінтеграції. Цінності геокультури – це духовно-смыслові одиниці, що віддзеркалюють потреби громадян країни або їх соціальних утворень, наприклад, етнічних, національних, регіональних, державних, над- і міждержавних утворень у засобах задоволення їх особистих і колективних потреб, що матеріалізуються у геокультурі і стало функціонують у формі інтересів народу на захист яких суб'єкт культурно-історичного процесу готовий витратити і витрачає енергетичні, матеріальні і духовні сили або життєві ресурси. це те, що почуття людей диктують визнати над існуючим, чого слід прагнути, споглядати, ставитись із повагою та визнанням. Подається їх класифікація за двома видами ознак: перша класифікація – це їх поділ на світові, регіональні і етнонаціональні геоцінності; друга – їх приналежність дев'яти гілкам цивілізаційного поділу планетарної спільноти, а саме: американській, арабо-ісламській, африканській, європейській, індуїстсько-індійській, конфуціанській, латиноамериканській, православно-слов'янській і японській регіональним секторам геокультури. Тож, предметне поле даного дослідження - три сегменти: загальнолюдські, регіональні і етнонаціональні цінності/системи, і тому для його дослідження автор використовує у якості засобу інтеграції їх у органічну цілісність диспозитив - планетарний соціальний організм.

Геоцінності – стрижень, остів будь-якої геокультури та будь-якого різноманіття її модифікацій - субгеокультур. Автор звертається до філософських, культурологічних, історичних, політологічних, соціологічних, психологічних, аксіологічних і ін.. джерел. Найближчою до геоцінностей є філософія культури. Тут культура розуміється як дещо ціле, як тотальність, тлумачиться її зміст і призначення як тотальність. Крім того, філософія культури піднімає питання про умови існування культури і всіх її форм. Зазначені особливості віднесені до функцій філософії культури. Культурологія проливає світло на її місце і роль, а також відтворює реальний стан і трансформацію планетарних цінностей з позицій їх місця і ролі у інтеграційних-дезінтеграційних процесах. Функціонування культурології відбувається на трьох рівнях, що включає зберігання культурного надбання, базових основ певної культури, що іноді криються за певною обгорткою, процес культурного оновлення, задля якого необхідні інститути поновлення знань, інноваційні впливи на «над» культури та культурна трансляція, що включає в себе процес культурної матеріалізації на планетарному, регіональному і етнонаціональному рівнях. Генезис геокультури і її функціонування та розвиток є предметом наукової культурології, а її завдання – вибудувати генетику культури, яка не лише

Нікітенко В.О., 2013

пояснює історико-культурний процес, а й прогнозує його та навіть керує ним. Таким чином, культурологія розкриває генетичний код цивілізації, тому є потужним інструментом вивчення майбутніх форм буття світової спільноти, що об'єднується під тиском інформаційного чинника у всесвітнє глобалізоване суспільство. Психологічні дослідження культури і геокультури пов'язані з проблемами відображення культурою внутрішнього психічного світу людини. Досліджуючи культуру, психологія вивчає особистість в її функції творця та споживача культури, аналізує механізми соціалізації та інкультурації індивідуума, займається проблемами генези людської індивідуальності в культурному і геокультурному просторі. Соціологія культури є ще одним джерелом знань про культуру, що можна використати у процесі оволодіння геокультурою і геоцінностями. Дана галузь знань стверджується на основі застосування методів соціології до пояснення розвитку і функцій культури, причому береться до уваги, що в основі культури знаходиться форми суспільної організації людських груп, її носіїв. В якості одиниць аналізу вона використовує стійкі культурні утворення, а саме: соціокультурні зразки, уявлення, цінності та норми. Аксиологія культури, як нова культурфілософська дисципліна, що являє собою ціннісне вчення про культуру і одночасно філософське вчення про культурні цінності здатна збагачує наші уявлення про геоцінності і механізми їх формування, функціонування і розвитку у сучасному геопросторі. Політологічна наука також уважно вивчає стан і метаморфози сучасної культури. Специфікою її підходу є те, що він аналізує геокультуру і геоцінності через призму влади і владних відносин, тобто через геополітику. Місток між геокультурою і геополітикою перекидає феномен «інтереси народу». Інтегроване знання про явище: а) пояснює породження геоцінностей, функціонування геокультури і їх продукт – геополітику, а також сприяти науковому прогнозуванню подальшому розвитку світової спільноти у парадигмі спонтанних інтегративних-деінтегративних процесів, що притаманні сучасним перетворенням структури планетарної спільноти; б) має смислові, ціннісні, психологічні, соціальні, політологічні характеристики, що проявляють ціннісно-смислову матрицю планетарного життя у просторово-часовому вимірі; вона стає більш помітною і більш впливовою на життєустрій планетарного людства; в) прогнозує посилення його прояву по шкалі часу, а з наростанням глобалізаційних тенденцій - агресивного прояву його організаційних властивостей у формі соціальних конфліктів і негативних психологічних наслідків серед локалізованих суб'єктів культурно-історичного процесу.

При оцінці і виборі принципів дослідження автор спирається на традиційні принципи філософського дослідження: синергетичний, діалектичний, системний принципи або підходи. Кожен з них має свої переваги над іншими і, одночасно, кожен з них є не замінимим у своєму діапазоні вивчення властивостей геоцінностей і геокультури взагалі. Системний підхід є корисним, оскільки цього вимагає, з одного боку, стан предметного поля дослідження, а з іншого – подає геоцінності як певну

Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір

систему протистоячих сил, що розірвані на інтеграційні і дезінтеграційні процеси і локалізовані у географічному просторі планети. Методи дослідження використані різноманітні. Їх вибір обумовлений змістом конкретної ситуації, що аналізується. Багатовимірність досліджуваного явища зумовлює міждисциплінарний характер дослідження, яке базується на різних загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методах, які взаємодіють, взаємодоповнюються та визначають один одного, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Автор детально обґрунтовує основні інструментальні засоби – категорії даного аналізу, - оскільки вони є достатньо маловживаними. Серед таких понять: геокультурний простір, культурна географія, географія груп, етнічна геокультура, економічна геокультура, геотопоніміка і геосемантика, геокультурні зв'язки, геокультура альтернатива, геокультурні спільності, геокультура перифірія, геокультурний образ, геокультурний потенціал, геокультура різноманітність, геокультурний розвиток та ін..

Цивілізація подається як форма спільного життя людей, якій властиве відтворення власної матеріальної і соціально-політичної структури відносно-син на основі пріоритету притаманних їй духовних норм, цінностей, ідеалів і життєвих цілей локалізованих у просторі і часі. Встановлюється загальне і відмінне між цивілізацією і культурою. Між ними є генетичний і онтологічний зв'язок. Кожна цивілізація має культурологічне ядро або геном. Люди можуть зберегти і збагатити його, а можуть розтратити і знищити. Подається механізм самопородження цивілізаційних форм (за В. Бехом): з думок людей формується своєрідне смислове ядро, що стає аттрактором процесу породження локального соціального світу. Стихійно виникають локальні поля (осередки) соціальності, які займають, як правило, ті частини простору, в яких зосереджена еліта даного етносу. При цьому культурна система, (за Т. Парсонсом) має зовсім інше походження та призначення ніж соціальна система та особистість. Культура – це не тільки низка символічних комунікацій, а й “низка норм для дії суб'єктів ринкових відносин”. Система геоцінностей цивілізації, як функціональний дубль соціальної системи, має перейти й заспокоїтись у продукті - системі моральних і правових норм, носієм та оберегом яких є система управління соціальним розвитком планетарного людства. У новому ціннісному середовищі спостерігатимуться прискорені мутації з утворенням зародкових клітин – локально організованих цінностей, що відрізняються один від одного своєю тонкою структурою і початковим потенціалом, а в результаті збільшиться вірогідність того, що серед нових варіантів є й такі, що пристосовані до нового середовища. Зруйновані соціальні системи, що захоплені дезінтеграційними процесами і перебувають у стані гомеоклазу є рушійною силою еволюції соціального світу (за Е. Бауером). Геокультура встановлює, що є цінністю для суспільства, а що виступає як антицінність. Так виникає контркультура. Локалізація таких специфічних груп може відбуватись за регіональною або етнічною ознаками. За таких умов планетарна спільнота розпадається на локальні цивілізації, що мають власне

ціннісне смислове поле і керуються власними уявленнями про норми поведінки на міжнародній арені. Автор виділяє дев'ять цивілізаційних гілок, що виникли на основі розколу планетарної системи геоцінностей: американську, арабо-ісламську, африканську, європейську, індуїстсько-індійську, конфуціанську, латиноамериканську, православно-словянську, японську регіональні геокультури. Самовідтворення планетарного організму відбувається за рахунок протистояння інтеграційних і дезінтеграційних процесів. Тому на поверхні спостерігається дві суперечливі тенденції: глобалізацію і глокалізацію.

З'ясовується механізм глобалізації на основі прояву атрибутивних властивостей цінностей геокультури загальнолюдського походження, що породжуються глобальними проблемами сучасності. До загальнолюдських цінностей автор відносить 16 аксіологічних одиниць: мир, екологічну безпеку та ін. Функціонування загальнолюдських цінностей у якості чинників інтеграційних процесів веде до глобалізації соціального цілого і сприяють становленню онтологічної, інформаційної, організаційної і аксіологічної єдності світової спільноти. Вони забезпечують глобалізацію планетарної спільноти у площині економічної діяльності, соціальній і політичній, оскільки вимагають становлення світового громадянського суспільства - як джерела власного самовідтворення носія і планетарного політичного суб'єкта – світового уряду – як користувача нормативно-правової системи, що виникає на її основі і актора глобального управління. Так запускається механізм становлення організаційної цілісності планетарної соціальної системи. Поряд з інституційними механізмами глобальної політичної інтеграції і мережею економічних зв'язків і відносин виникає глобальний соціально-політичний простір «антиглобалізму», або глобалізація «знизу». Автор подає закономірність і необхідності наявності у світовій соціальній системі дев'яти відносно самостійних цивілізаційних гілок зі своїми комплектами цінностей геокультурного призначення і низки активних держав, що входять до складу цих локальних утворень зі своїми етнонаціональними комплексами цінностей, що забезпечують їх буття у структурі світової геокультури. Регіональні і етнонаціональні геоцінності як джерело локалізації і чинник дезінтеграції взаємодії цивілізаційних гілок забезпечують собі саморозвиток і протистояння одноманітності. Цей зсув у бік фрагментарності соціального світу, що не керується логікою цілісності і не доповнюється науковим керівництвом з боку світової спільноти, закріпився на практиці наявністю локальних утворень, що породили історико-культурні області. При цьому запускається у дію принцип глокалізації, що розглядає світ як світову єдність і одночасно безліч буття індивідуальних форм світоцілісності. Протистояння наявних цивілізаційних гілок веде до процесу мондіалізації світової спільноти, тобто формування транснаціональними елітами інфраструктури й технологій глобального управління, що спрямовані на забезпечення потреб глобальної економіки та відбивають ціннісні настанови глобальної культури. Результатом мондіалізації є утрата національними суспільствами контролю за процесом

Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір

прийняття політичних рішень, що відтепер визначаються глобальними. В силу цього створюються передумови для винесення соціального протистояння за національні рамки, його глобалізації. Далі автор детально аналізує дев'ять цивілізаційних гілок сучасного світу. Кожна з них має, як виявляється провідну і життєво важливу потребу, задоволення якої сконцентрувало навколо неї відповідне ціннісне поле, що має сприяти її задоволенню. Вихід з даної потенційно конфліктногенної ситуації світова спільнота вбачає у забезпеченні сталого розвитку, що не порушує гранично допустимого навантаження на біосферу.

Конфліктність і суперечливість сучасного світу автор пов'язує із закінченням холодної війни у якій геоактивність відіграла роль рушійної сили історії. Звертаючись до світових політичних конфліктів, автор їх класифікує за трьома ознаками: а) два типи духовності; б) дві світоглядні матриці; в) дві системи культурних координат. Порівнюючи Захід і Схід, він констатує той факт, що: Захід розвиває технічний принцип освоєння світу, а Схід – етично-релігійний; Схід виступає ініціатором духовних ініціатив, а Захід – інноваційних технологій; Всі світові релігії зародилися на Сході, а потім прийшли на Захід; Схід мислить ірраціонально, а Захід – раціонально. Далі автор детально аналізує основні зони силового протистояння, а саме: а) Курдистан, б) Кавказький регіон, в) Балкани, г) Африка, д) Азія, е) Прибалтика, ж) Ізраїль та ін. Геополітичний простір є, за оцінкою автора, незадовільним, оскільки деформований впливом «місії білої людини», що полягає у вестернізації, модернізації і демодернізації цивілізаційного коду українського суспільства. Автор зазначає, що впливу загальнолюдських цінностей на Україну практично немає, оскільки українська сторона не розуміє і не реагує на активізацію цього сегменту аксіологічного поля планети. Керівництво держави не усвідомлює ключової ролі цивілізаційного чинника у функціонуванні економічної системи глобалізму. Стан її обтяжений ще й тим, що національна еліта України не розуміє і не сприймає глобалізаційних викликів. Переваги домінуючого цивілізаційного типу забезпечуються політичними механізмами, сформованими системою мондіалізму. Вона фактично легітимізує монополію «глобалізаторів» на визначення рис глобального соціального порядку, правил конкурентного суперництва тощо. В ній Україна не може претендувати навіть на можливість прориву на більш високі щаблі глобальної ієрархії, але поліцивілізаційна природа створює умови для поширення як серед еліт, так і у широких верствах суспільства, ілюзій про можливість цього прориву за рахунок інтеграції у глобальні структури постіндустріального світу. Вона, Україна, перетворилась у полігон апробування технологій демодернізації в процесі гео економічної експансії Заходу. У регіональному ключі Україна виявляється, ще більш неспроможною і безсилою чинити опір, оскільки цінності європейської цивілізаційної гілки вона не сприймає. Головним засобом здійснення гео економічної експансії є сформований на Заході військово-економічний симбіоз, тобто вплетіння військових компонентів, що відбулось, у гео економічні системи з метою реалізації гео економічних

інтересів Заходу. Для захисту цих інтересів пристосована військова машина НАТО. Зворотною стороною геоекономічної експансії є втеча капіталів з України. У геополітичній грі Європа вплетає її у свої проекти «Європи від Атлантики до Уралу», «Європи від Дубліна до Владивостока», «Європи від Ванкувера до Владивостока», «Європи від Атлантики до Тихого океану» та ін.. Тож, Україна, залишається, у мисленні політиків ЄС і США «прифронтовою» державою. Гостра ситуація склалася у відносинах України з Російською Федерацією, яка, навпаки, усіма засобами прагне втягнути її до Митного Союзу, тобто у сферу інтегрованої економічної діяльності у ціннісноневизначеному геопросторі Євразії. Отже, цивілізаційні зрушення сприяють остаточному і незворотному витісненню України на периферію економічної системи глобалізму.

У вимірі етнонаціональних цінностей, Україна викривила власний цивілізаційний код. Це видно на прикладі Закону про мову. Поліцивілізаційна природа української державності, а саме її приналежність до трьох цивілізацій - православної, західної та ісламської, одночасно створює для неї великі загрози та унікальні можливості. Її ж нинішній зовнішньополітичний курс, навпаки, спрямований на залучення України до іноцивілізаційних політичних, військових та економічних структур веде до закріплення її периферійного положення, посилюючи тим самим процеси її маргіналізації. Механізмом руйнування цивілізаційної безпеки стала ціннісна експансія під виглядом «повернення до світового співтовариства та загальнолюдських цінностей». Наявність розбіжностей між Сходом і Заходом в українській політиці пов'язана саме з розколом її ціннісно-смыслового поля, що й штовхає до «лімітрофу Європи». Україна «зустрілася» з системою глобалізму в стані різкого зниження якості державного і стратегічного управління. Загальна тенденція соціального ліквідаційства, що є характерною ознакою економічної системи глобалізму, в Україні проявилася так гостро саме «завдяки» відсутності демократичних інститутів і процедур соціального партнерства, маніпуляції на меншовартості пересічного українця. Тож, особливе значення для забезпечення її цивілізаційної безпеки має: організація системи підготовки і прийняття випереджаючих рішень по захисту цивілізаційних інтересів держави; цивілізаційний контроль над простором; досягнення національної згоди; створення механізмів цивілізаційного контролю над культурними потоками, функцію якого раніше й тепер значною мірою виконує ідеологічний контроль; розробка стратегії подолання маргіналізації; знешкодження квазіуніверсальної системи норм і цінностей, що руйнує традиційні соціокультурні і політичні механізми суспільної регуляції; подолання наслідків «кримінальної революції»; запровадження принципу провідної ролі суспільної пасіонарності у забезпеченні інноваційного розвитку; відновлення зруйнованого механізму «зворотного зв'язку» між керівниками, країни, елітою та масами та ін.

Доведена гіпотеза про те, що планетарна спільнота має ціннісно-смыслову матрицю, що забезпечує її життєдіяльність і розвиток шляхом

Геокультурні цінності в умовах сучасного світового розвитку: соціально-філософський вимір

поділу на загальнолюдські, регіональні і етнонаціональні цінності. У першому розділі роботи подано концепт «геокультурні цінності». Розглянуто їх походження, зміст і структура. Доведено, що цінності утворюють культурологічне ядро будь-яких за масштабом і характером функціонування соціальних систем, їх покладено в основу морфогенезу планетарного соціального організму. Геокультурні цінності – це духовно-сміслові одиниці, що віддзеркалюють потреби громадян країни або їх соціальних утворень, наприклад, етнічних, національних, регіональних, державних, над- і міждержавних утворень у засобах задоволення їх особистих і колективних потреб, що матеріалізуються у геокультурі і стало функціонують у формі інтересів народу на захист яких суб'єкт культурно-історичного процесу готовий витратити і витрачає енергетичні, матеріальні і духовні сили або життєві ресурси. Подається їх класифікація.

Сформульовано й аналізовано інтеграційні і дезінтеграційні процеси, що детерміновані відповідно, загальнолюдськими, регіональними і локальними системами цінностей. З'ясовується місце і роль цінностей геокультури у саморозгортанні соціального прогресу. Встановлюється загальне і відмінне між цивілізацією і культурою. Ціннісно-смістова матриця забезпечує становлення інформаційної єдності планетарної спільноти і онтологічну сталість його структури. Подається самопородження цивілізаційних форм. Система геоцінностей цивілізації, як функціональний дубль соціальної системи, має перейти й заспокоїтись у продукті - систему моральних і правових норм, носієм та оберегом яких є система управління соціальним розвитком планетарного людства. У новому ціннісному середовищі у них спостерігатимуться прискорені мутації з утворенням зародкових клітин – локально організованих цінностей, що відрізняються один від одного своєю тонкою структурою і початковим потенціалом. Зруйновані соціальні системи, що захоплені дезінтеграційними процесами і перебувають у стані саморозпаду, є рушійною силою еволюції соціального світу (за Е.Бауером). Геокультура встановлює, що є цінністю для суспільства, а що виступає як антицінність. Так виникає контргеокультура. Автор виділяє дев'ять цивілізаційних гілок, що виникли на основі розколу планетарної системи геоцінностей. Протиріччя, що тут виникають є рушійною силою планетарного соціального розвитку. Аналізуються світові зони силового протистояння і місце та роль України у системі міжнародних відносин. Коренем саморуку цивілізацій є суперечність між глобалізацією і фрагментацією. Конфліктність і суперечливість сучасного світу автор пов'язує із закінченням холодної війни у якій геоактивність відіграла роль рушійної сили історії.

Нарешті, оцінюється геополітичний стан і геоповедінка України. Він є, за оцінкою автора, незадовільним, оскільки деформований впливом «місії білої людини», що полягає у вестернізації, модернізації і демодернізації цивілізаційного коду українського суспільства. Автор зазначає, що впливу загальнолюдських цінностей на Україну практично немає, оскільки українська сторона не розуміє і не реагує на активізацію цього сегменту

аксіологічного поля планети. Керівництво держави не усвідомлює ключової ролі цивілізаційного чинника у функціонуванні економічної системи глобалізму. Стан її обтяжений ще й тим, що національна еліта України не розуміє і не сприймає глобалізаційних викликів. Переваги домінуючого цивілізаційного типу забезпечуються і підтримуються політичними механізмами, сформованими системою мондіалізму. У регіональному ключі Україна виявляється, ще більш неспроможною і безсилою чинити опір, оскільки цінності європейської цивілізаційної гілки вона не сприймає. Головним засобом здійснення геоекономічної експансії є сформований на Заході військово-економічний симбіоз, тобто вплетіння військових компонентів, що відбулось, у геоекономічні системи з метою реалізації геоекономічних інтересів Заходу. Зворотною стороною геоекономічної експансії є втеча капіталів з України. Україна, залишається, у мисленні політиків ЄС і США «прифронтовою» державою».

У вимірі етнонаціональних цінностей, Україна, викривала власний цивілізаційний код. Механізмом руйнування цивілізаційної безпеки стала ціннісна експансія під виглядом «повернення до світового співтовариства та загальнолюдських цінностей». Саме тут криється небезпека маргіналізації українського суспільства. Вона дрейфує у «лімітрофі Європи». Україна, «зустрілася» з системою глобалізму в стані різкого зниження якості державного і стратегічного управління. Нині в українському суспільстві, де так і не сформувались усталені демократичні інститути, норми і правила, поширюються ще й тоталітарні технології менеджменту. Загальна тенденція соціального ліквідації, що є характерною ознакою економічної системи глобалізму, в Україні проявилася так гостро саме «завдяки» відсутності демократичних інститутів і процедур соціального партнерства, маніпуляції на меншовартості пересічного українця. Особливе значення для забезпечення безпеки України має: організація системи підготовки і прийняття випереджаючих рішень по захисту цивілізаційних інтересів держави; цивілізаційний контроль над простором; досягнення національної згоди; створення механізмів цивілізаційного контролю над культурними потоками, функцію якого раніше й тепер значною мірою виконує ідеологія державотворення; розробка стратегії подолання суспільної маргіналізації; знешкодження квазіуніверсальної системи норм і цінностей, що руйнує традиційні соціокультурні і політичні механізми суспільної регуляції; подолання наслідки «кримінальної революції»; запровадження принципу провідної ролі суспільної пасіонарності у забезпеченні інноваційного розвитку як ключової конкурентної переваги; відновлення зруйнованого механізму «зворотного зв'язку» між керівниками, країни, елітою та масами та ін.

Список використаної літератури

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. [Текст] – СПб.: Университет. кн., 2001. – 416 с.
2. Соколова М.Н. Истор. теория Фернана Броделя // Франц. ежегодник. 1972. М., 1974

3. Воронкова В.Г. Формування постнекласичної парадигми сучасного менеджменту в умовах глобалізації // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць / Гол. ред. В.Г. Воронкова. – Вип. 38. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – 237 с.

4. Філософський словник соціальних термінів / За ред. В. П. Андрущенко. – К.– Харків : Р.И.Ф., 2005. – 672 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLATERETED)

1. Wallerstein I.. Analysis of world systems and situation in the modern world. [Text] - St. Petersburg.: University. book., 2001. - 416 p.

2. Sokolova, MN History. Fernand Braudel's theory // Franz. Yearbook. 1972. Moscow, 1974

3. Voronkova V.H. Forming of postnonclassical paradigm of modern management in the context of globalization // Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy: Collected Works / Ch. editor. V.H. Voronkova. - Vol. 38. – Zaporizhzhya, ZSEA, 2009. - 237 p.

4. Philosophical Dictionary of social terms / By red. V. P. Andrushchenko. - K. Kharkov: R.Y.F., 2005. - 672 p.

В.А. НИКИТЕНКО

Запорожская государственная инженерная академия, Запорожье
vitalina2006@ukr.net

ГЕОКУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО МИРОВОГО РАЗВИТИЯ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В исследовании доказана гипотеза о том, что планетарное сообщество имеет ценностно-смысловую матрицу, которая обеспечивает ее жизнедеятельность и развитие путем разделения на общечеловеческие, региональные и этнонациональные ценности. В первом разделе работы подан концепт «геокультурные ценности». Рассмотрено их происхождение, содержание и структура. Доказано, что ценности образуют культурологическое ядро цивилизации, они положены в основу морфогенеза планетарного социального организма. Геокультурные ценности - это духовно-смысловые единицы, которые отражают потребности граждан страны или их социальных образований, например, этнических, национальных, региональных, государственных, над- и межгосударственных образований в средствах удовлетворения их личных и коллективных потребностей, которые материализуются в геокультуре и устойчиво функционируют в форме интересов народа на защиту которых субъект культурно-исторического процесса готов потратить и тратит энергетические, материальные и духовные силы или жизненные ресурсы. Подается их классификация. Проанализированы интеграционные и дезинтеграционные процессы, что детерминированные соответственно, общечеловеческими, региональными и локальными системами ценностей. Выясняется место и роль ценностей геокультуры в саморазвертывании социального прогресса. Устанавливается общее и отличное между цивилизацией и культурой. Ценностно-смысловая матрица обеспечивает становление информационного единства планетарного сообщества и онтологическое постоянство его структуры. Подается механизм самопорождения цивилизационных форм. Система геоценностей цивилизации, как функциональный дубль социальной системы, должна перейти и успокоиться в продукте - систему моральных и правовых норм, носителем и оберегом которых есть система управления социальным развитием планетарного человечества. Разрушенные социальные системы, которые захвачены дезинтеграционными процессами и находятся в состоянии саморозпада, являются движущей силой эволюции социального мира (за Э.Бауэром). Геокультура устанавливает, что является ценностью для общества, а что выступает как антиценность. Так возникает контргеокультура. Автор выделяет

девять локальных цивилизаций, которые возникли на основе раскола планетарной системы геоценностей. Противоречия, которые здесь возникают является движущей силой планетарного социального развития. Анализируются мировые зоны силового противостояния и место и роль Украины в системе международных отношений. Источником самодвижения цивилизаций является противоречие между глобализацией и фрагментацией социальных систем. Наконец, оценивается геополитическое состояние и поведение Украины. Оно есть, по оценке автора, неудовлетворительным, поскольку под действием «миссии белого человека», которая заключается в вестернизации, модернизации и демодернизации цивилизационного кода украинского общества. Автор отмечает, что влияния общечеловеческих ценностей на Украину практически нет, поскольку украинская сторона не понимает и не реагирует на активизацию этого сегмента аксиологического поля планеты. В региональном ключе Украина оказывается, еще более несостоятельной и бессильной оказывать сопротивление, поскольку ценность европейской цивилизации она не воспринимает. Главным средством осуществления геоэкономической экспансии есть сформированный на Западе военно-экономический симбиоз, то есть включение военных компонентов в геоэкономические системы с целью реализации геоэкономических интересов Запада. Обратной стороной геоэкономической экспансии является исход капиталов из Украины. Украина, остается, в мышлении политиков ЕС и США «прифронтовым» государством». В измерении этнонациональных ценностей, Украина недооценивает и не бережет свой собственный цивилизационный код. Механизмом его разрушения стала ценностная экспансия под видом «возвращения к мировому содружеству и общечеловеческим ценностям». Именно здесь кроется опасность маргинализации украинского общества. Украина дрейфует у «лимитрофе Європи». Она «встретилась» с системой глобализма в состоянии резкого снижения качества государственного и стратегического управления. В настоящее время в украинском обществе, где так и не сформировались устоявшиеся демократические институты, нормы и правила, распространяются еще и тоталитарные технологии менеджмента. Общая тенденция социального ликвидаторства, которое является характерным признаком экономической системы глобализма, в Украине проявилась так остро именно «благодаря» отсутствию демократических институтов и процедур социального партнерства, манипуляции на «меншовартости» среднестатистического украинца.

Ключевые слова: общечеловеческие, региональные и этнонациональные ценности, геоценности, геокультура, цивилизация, государство, интеграция, дезинтеграция, глобализация, глокализация, цивилизационный код, социальное развитие, мировое сообщество.

V.NIKITENKO

ZaporizhzhyaStateEngineeringAcademy, Zaporizhzhya
vitalina2006@ukr.net

GEOCULTURAL VALUES IN THE CONTEXT OF MODERN WORLD DEVELOPMENT: SOCIOPHILOSOPHICAL ASPECT

The thesis analyses the axiological field of the planetary community, which consists of three segments: universal human, regional and ethnonational values. Their functioning determines the integration and disintegration processes, which are in opposition to each other and generate contradictory tendencies of globalization and glocalization in the world community. Universal human values are the source of axiological interaction of civilization branches and the factor affecting the formation of world economy, world civil society and world government. On the contrary, regional and ethnonational values are the source of glocalization and the disintegrating factor for the interaction of civilization branches. Their conflicts served the background for a number of coercive confrontation areas between states and their

socioeconomic and organizational political entities, conflicting between each other. Ukraine, being the subject of international relations, is on the periphery of Europe and therefore cannot adequately participate in world and European processes, as it has the corrupted civilization code, the country's leadership and elite do not understand the depth of worldwide trends, and totalitarian management technologies are spreading in the Ukrainian society, which has no established democratic institutions, rules and regulations.

Key words: universal human, regional and ethnonational values, geovalues, geoculture, civilization, state, integration, disintegration, globalization, glocalization, civilization code, social development, world community.

Стаття надійшла до редколегії 22..05.13

Прийнята до друку 27.05.13

Рецензент: к.ф.н., доц. Макушинська Г.П.